

A CASULA FEJLŐDÉSI TÖRTÉNETE.

II. ÉS BEFEJEZŐ KÖZLEMÉNY.

A római penula alakjára készült harangidomú casulák*, a legrégebb codexek idevágó miniature-képei, a régi freskók, mozaikok és a reánk maradt eredeti öltönyök tanúsága szerint, egész a XIV. század második feléig, sőt nálunk Magyarországon még jóval ezen túl is, mintegy a XV. század közepéig használatban voltak.

Talán legrégebbi enműképünk, a syriai (586-ban készült) codexben foglaltatik, mely (1. ábra) sz. Eusebius cæsariai püspököt ábrázolja casulában. A harangidomú ruha hátul bokáig ér, elől karjaira szedve, dús ránczokat képez. A nyak számára fölül négyszögű nyílással van ellátva.¹ Utána a ravennai S. Vitale-egyház mozaikképét említhetjük föl, mely szintén a VI. századból való. Ezen, Maximianus érseket látjuk egészen hasonló szabású casulában, kezében keresztel, amint Justinian császártól az ajándékban hozott patenát átvenni készül.² A VIII. századból idézhetjük a római katakombák érdekes freskói közül, a sz. Cornelius pápa sírja közelében fölfedezett két képet, melyeken sz. Cornelius, Sixtus és Optatus pápák és sz. Cyprianus álló alakjai, teljes főpapi díszben láthatók. Mind a négyen, a most bemutatott alakú casulába vannak öltözve.³ A következő

1. ábra.

¹ V. ö. *Marriott*, Vestiarium Christianum. The Origin and Gradual Development of the dress of holy ministry in the church. London, 1868. XXVII. táb.

² U. o. XVIII. táb. Színezett képét adja *Hefner-Alteneck*, Trachten, Kunstwerke und Geräthschaften vom frühen Mittelalter bis Ende des XVIII. Jahrhunderts. Frankfurt, 1879. I. köt. 4. tábla.

³ *De Rossi*, La Roma Sotterranea, I, köt. VI—VII. táb. *Kraus*, Roma Sotterranea Die Römischen Katakomben. Freiburg in Breisgau 1879. X. táb. *Marriott*, id. mű, XXXI. táb.

századból a Landulfus-féle «Liber Pontificalis» képeire utalunk, mely felette érdekes kézirat, s a római sz. Minerva-könyvtárban őriztetik. E codex egész képcyclust tartalmaz. Az ordinatio sz. ténykedésének különböző phasisait, egyházi öltöneink szempontjából megbecsülhetet-miniature-képekben tünteti elénk, az ostiariusi rangfokozattól kezdve, a presbyteri méltóságra való emelésig. Ezen képeken úgy az ordinaló püspök, valamint a kíséretében levő presbyterek, mind ily harangidomú casulában vannak ábrázolva.¹

Ugyanezen századból valók a S. Clemente-basilika földalatti helyiségeiben, *Mullooly* skót dominikanus vezetése alatt rendezett ásatások alkalmával napfényre jött freskók közül a S. Cyrill és Methodra vonatkozó képek,² valamint a bold. Szűz menybemenetelét ábrázoló festményen³ előforduló IV. Leo pápa képe, kik mind harangidomú casulában vannak ábrázolva, sőt ez utóbbi lebecsájtott öltöne alól karjait nem emeli ki, mert a középkor szokása szerint nem mezítelen kézzel, de ruhája közvetítésével fogja a missalet, s így a casula kerek szabása annál kivehetőbb.⁴ A XI. századból ugyanitt érdekes fresko-cyclusok vannak, melyeket rapizai Beno és neje Mária, fogadalomból festettek 1080-ban. E képeken sz. Kelemen pápa teljes ornatusban, harang-casulában ismételtelen előfordul. Különösen érdekes azon freskó, mely Sininus megvakulását ábrázolja, mert a legenda színhelye a templom épen akkor, midőn sz. Kelemen pápa misét mond. A művész ez okból az oltár mellett azon pillanatban festette a sz. pápát, amint baljában (ősregi szokás) az izzadtság letörlésére szolgáló kendőcskét (a mai «*manipulus*») tartva, a «dominus vobiscum», vagy «pax vobis» öskeresztény köszönéssel üdvözi a jelenlevőket. Rajta a harang alakú casula fölött a «pallium archiepiscopale» látható.⁵

A XII. századtól kezdve már több festmény és mozaik maradt reánk, melyeken a harang-idomú casulával találkozunk. Ezúttal igen messze vezetne felsorolni azon római és ravennai basilikák neveit, hol a szóban levő képek előfordulnak. Csupán két nevezetesebb templom mozaikját említjük föl, t. i. a római «S. Marie in Trastevere» basilikáét, melynek conchájában a püspökök és áldozárok egész sora harang-

¹ *Marriott*, id. mű, XXXIV—XXXVI. táb.

² *De Rossi*, *Bullettino di archeologia cristiana*. I. évf. 1863. 14. lap.

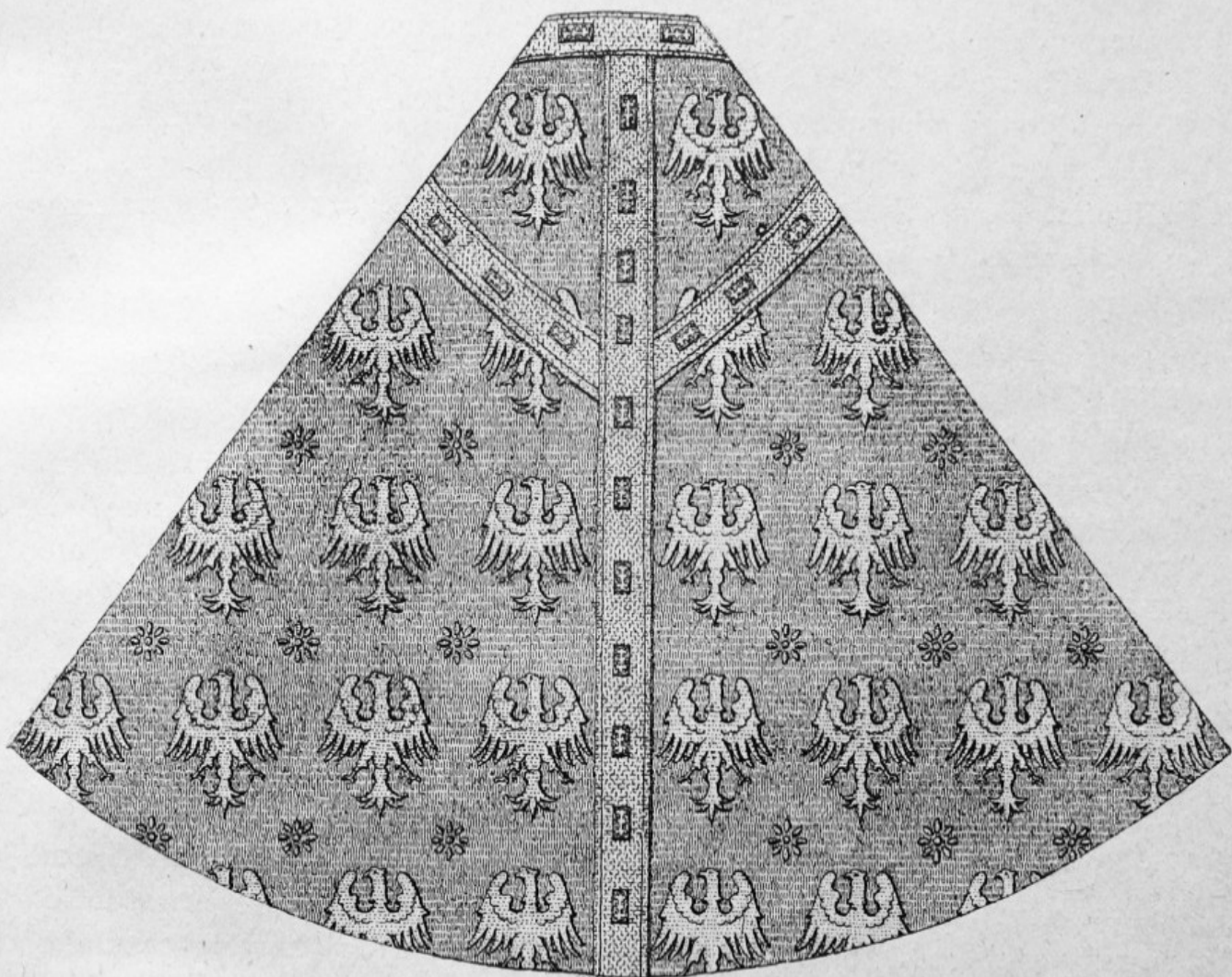
³ *Marriott*, id. mű, XL. tábla; *Parker*-nél, *Historical photographs. Photographs of Fresco-Paintings*. No 1268.

⁴ *De Rossi*, *Bullettino di archæologia cristiana*. U. o.

⁵ V. ö. *Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale*, Wien, 1863, VIII. köt. XI—XII. táb. *Marriott*, id. mű, XLIII. táb. Pontos és hű fényképi felvétele *Parker*-nél, *Historical photographs, Photographs of Fresco Paintings*. No 1266.

idomú planetában van ábrázolva; ¹ továbbá a ravennai »S. Apollinare in Classe« nevű egyházat, melynek mozaikján S. Apollinaris püspök látható hasonló öltözetben. ²

Azonban nemcsak a festményeken és mozaikképeken találjuk megőrizve a harang-casulák idomát, hanem reánk maradt érdekes eredeti példányokban is. Nevezetesen hazánkban mindjárt a XI. századból birunk egy igen becses műemléket, mely nemzetünk történetével szorosan

2. ábra.

egybeforrt. Értjük a jelenlegi koronázási palást anyagául szolgált szövetet, mely a rajta levő felirat tanúsága szerint, a székesfehérvári basilika számára, sz. István királyunk neje, Gizela királyné által sajátkezüleg himzett casula volt. Felirata következő: *Anno incarnationis xpi MXXXI. Indicione XIII. a Stephano rege et Gisla Regina casula hec operata et data ecclesie Mariæ sitæ in civitate Alba.* A harangidomú casula előrészét

¹ Mariott, id. mű, XLV. táb.

² Ricci, Catalogo delle fotografie di tutti i monumenti di Ravenna e dei dintorni, 1877., mosaici, No. 126.

felhasítván, palásttá idomították át, mint ez rajta még ma is elég tisztán kivehető.¹ A másik, ugyanezen századból származó, de nagyon elrongyollódott (sz. László-féle) példány Zágrábban van, melyről már egy ízben (v. ö. 202—203. lap) rajz kíséretében szólottunk. Ezen becses, himzett casula maradványaival, melyek harang-idomú vászonra vannak fölvarrva, megszakad a hazai enemű öltönyök sorozata, egész a XIV. század végéig. Külföldön azonban van néhány igen érdekes műdarab, mint pl. a X. századból származó brixeni casula, mely vörösbe játszó viola színű selyemszövetből, fekete színben mintázott jobbra tekintő sasokkal és rózsákkal van beszöve.² Nem kevésbé érdekes a sz. Villigisius-féle, szintén harang-idomú miseruha, mely a mainzi sz. István-dómban őriztetik s a nevezett érsek († 1011) sírjában fődözték föl, halála után néhány század múltával. Ezen casula oly jó karban van, hogy egész 1857-ig, az érsek emlékünnepén, a szent misét ebben mondták. Szövege sárgába játszó világos zöld színű erős selyem, hasonló, de sötétebb színű román-stylű diszitményekkel mintázva (*Grün in Grün*) s damastszerűleg beszöve. Igen érdekes a casula két oldalán felfutó 18 rézgyűrűből álló sor, mely gyűrűkbe selyem zsinor van behúzva, hogy a casulát két oldalt függönyszerűleg tetszés szerint fölvonhassák s ez által a karok szabad mozgását megkönnyítsék.³ Hasonló, de fehér színű damastszövetből áll sz. Meinwerk pedernborni püspök, († 1036.) casulája, melyet szintén sírjában találtak meg. Főlemlíthetjük még a brauweileri benczés kolostor kincstárában létező nagyszerű harangidomú miseruhát, melyet a hagyomány szerint, sz. Benedek apát, rajnavidéki tartózkodása alkalmával 1143-ban használt.⁴ — Egész sorozat van a középkori casulákból a halberstadti dómban, köztük a rajzban fönneb (2. ábra) bemutatott, sasokkal mintázott (*casula aquilinata*) igen díszes példány, mely aranyszálakkal beszött mustráját tekintve, a XII. századból származik. Hátulján — mint ábránkon látható — az u. n. villa-idomú kereszt fordul elő keskeny szalagból (*vitta*) képezve. Egyáltalán a régi harang-casulákon a kereszt rendszeren ily alakban szokott előjönni.

A csúcsíves müstyl nemcsak az épületek, de az egyházi paramentumok s így a casulák alakját is átidomítani iparkodott. A román müizlésű harang-

¹ Bock F. Die Klenodien des Heil. Römischen Reiches Deutscher Nation. Wien, 1864. XVII. táb.

² V. ö. Mittheilungen der k. k. Centrall-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, Wien, 1861., VI. köt., IV. táb., 155. lap; újabban Hefner-Alteneck, id. mű, XX. táb. 13. lap.

³ Hefner-Alteneck, id. mű, XL. táb., 23. lap.

⁴ Bock F. Geschichte der liturgischen Gewänder des Mittelalters. II. k. XXXII. táb. 245—246. lap.

casulákat — nem egy példa van reá — a csúcsív idomára körülnyírták, mint ez, az Albertus Magnus-féle casulák egyikével történt. Ezenújabb szabású miseruhák eltértek ugyan a harangidomtól, de az áldozár testét elég tisztességesen befödtek, mígnem később, a renaissance hatása alatt a hegedűidomra kikanyarított, tetemesen megkurtított casulák divatba jövén, a templom szentélyéből a vallási titkok fenségéhez annyira méltó szabású öltönyöket egészen kiszorították. Sokkal ismeretesebbek a modern divattal Isten sz. oltáráig észrevétlenül betolakodott ezen ruhák alakja, szabása, anyaga, minden hátrányaikkal, hogysen rólok bővebben kellene szólanunk. Az egyházi szerelvények ünnepi komolysága talán sehol sem lehet annyira veszélyeztetve, mint épen az öltönyök, már-már a nevetségesig való megnyírbálása által! A méltóság-
teljes, dús redőkben vállainkról leomló öltönyöket elvetettük magunktól, pusztá kényelmi indokból. Valamint ma, úgy már évszázadokkal ezelőtt is fölemelte egy-két főpap szavát, hogy a divat bilincseibe szorult egyházi paramentumokat felszabadítsa. Így Milano biboros főpapjának, Borrromei sz. Károlynak, az 1573-ki egybehívott tartományi zsinaton egyik főgondja volt az egyházi szerelvények alakja, anyaga, minősége stb. felől rendelkezni. A XVI. század vége felé már általánosan használt hegedűidomú casulák kiszorítására oly szabású öltönyöket irt elő, melyek közép helyet foglaltak el a régi harangidomú és a modern miseruhák között. Egy ily casulát, mely nevét e kiváló főpásztortól vette, 3. ábránk tüntet elénk. A Borrromei-féle miseruha méretei: hossza legalább 1·320 méter, de egész a bokáig is terjedhet; szélessége szintén legalább 1·320 méter, hogy a vállakon kétfelől legalább 0·220 mtr-nyire lecsüngjön. — Ennyit mondhatunk a casulák fejlődéséről. A modern, divatos enemű egyházi öltönyök fölött mily előnyökkel magaslanak ki, a régi kor tiszteletreméltó casulái: mindezek után fölösleges fejtegetnünk. Azok számára, kik Isten templomának díszét lelkükön viselik, már fönebb, (242—248. lap) kijelöltük a czélszerűeknek látszó vezérelveket.

3. ábra.